

İQTİSADİYYAT

UOT 330.338

ELTUN İBRAHİMOV

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINDAKİ DƏYİŞİKLİKLƏRİN PENSİYA TƏMİNATINA TƏSİRİ

Pensiya təminatı dövlətin həyata keçirdiyi sosial müdafiə siyasətinin ən mühüm istiqamətlərindən biri olmaqla əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinin əsas amili hesab olunur. Ölkəmiz də müstəqilliyini qazandıqdan sonra dünya təcrübəsindən istifadə edərək müasir pensiya təminatı sistemini yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Son illər ərzində ölkəmizin əsas iqtisadi rayonlarından biri kimi blokada şəraitində yaşayan Naxçıvan Muxtar Respublikasında aparılan iqtisadi islahatlar və düzgün sosial siyasətin həyata keçirilməsi nəticəsində sığorta-pensiya sisteminin fəaliyyətində xeyli irəliləyişlər müşahidə olunmuşdur. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, bir neçə il öncə ilə müqayisədə hazırda muxtar respublikada yaşa, əlilliyə, ailə başçısının itirilməsinə və digər amillərə görə təyin edilən aylıq pensiyaların orta məbləğində 20-25% aralığında bir artım qeyd alınmışdır. Bundan əlavə, artıq muxtar respublikada yaşa görə pensiya ödənişləri avtomatlaşdırılmış sistemlər əsasında həyata keçirilməkdədir. Bu da vətəndaşların işlərini xeyli asanlaşdırmaqla bərabər, dövlət orqanlarının elektron xidmətlər baxımından təkmilləşdirilməsinin başlıca göstəricisi hesab edilir. Məqalədə Naxçıvan Muxtar Respublikasının pensiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən qısa olaraq bəhs olunur.

Açar sözlər: *sosial-iqtisadi inkişaf, pensiya, avtomatlaşdırılmış sistemlər, fond, sığorta.*

Təhlillər göstərir ki, son illər ərzində respublikamızın bütün bölgələrində aparılan sosial-iqtisadi tədbirlər bazar iqtisadiyyatı şəraitində zəngin biznes və investisiya mühitinin təşkil olunmasına, texnologiyaların son nailiyyətlərinin tətbiqinə, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və iqtisadi inkişafın təmin olunmasına, əsas nəticədə isə əhalinin maddi və sosial rifah halının daha da yaxşılaşdırılmasına istiqamətlənmişdir. Bütün yerinə yetirilmiş və keçirilməli olan proseslərdə əsas məsələ isə ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasıdır. Bu işlərin aparılması isə dövlətin həyata keçirdiyi səmərəli sosial-iqtisadi siyasətdən asılıdır. Dövlətin sosial siyasəti, iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi olduğu üçün hər bir sahədə aparılan işlər son nəticədə sosial siyasətlə sıx surətdə bağlıdır. Buna görə də dövlətin sosial siyasəti əhalinin aztəminatlı təbəqələrinin pensiya və müavinətlərini nizamlayan amil kimi başa düşülməməlidir. Odur ki, sosial siyasət insanların həyat tərzini və iqtisadi fəallığına yönəlmiş elə məqsədyönlü dövlət fəaliyyətidir ki, bu anlayışı mövcud sahədə qanunvericilik bazasının qurulması, əhalinin sosial tələblərinin təmin edilməsi və s. məqsədlərə yönəlmiş iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi kimidə başa düşmək olar. Beləliklə, sosial siyasətin səmərəliliyi:

- mövcud sosial problemlərin həllinin təmin olunması;
- həyat səviyyəsinin dinamik inkişafı;
- keyfiyyətinin yüksəldilməsi;
- sağlamlığın mühafizə olunması meyarlarına görə qiymətləndirilməsi (2, s 15).

Pensiya təminatı həyata keçirilən sosial siyasət fəaliyyətində başlıca yer tutur və müəyyən yaşa, hər hansı çətinliyi görə dövlət tərəfindən büdcədən vətəndaşlara ödənilən aylıq pul ödəmələri kimi başa düşülür. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu kriteriyaya daxil olan ödəmələr dövlət büdcəsinin müdafiə olunan xərc maddələrinə aid edilir. Belə ki, baş verəcək hər hansı iqtisadi böhran və ya sosial çətinlik zamanı vəsaitlərin əhaliyə ödənilməsində problem yaranmamalıdır.

Pensiya və müavinətlərin verilməsi ölkəmizin əsas iqtisadi rayonlarından hesab edilən

Naxçıvan Muxtar Respublikasında da diqqət mərkəzində saxlanılır. Nəzərə alsaq ki, region blokada şəraitində yaşayır, bütün sahələrdə olduğu kimi xüsusi qayğıya və diqqətə ehtiyac olan sektorlara hərtərəfli yardımların göstərilməsi olduqca aktual məsələdir. Son illər ərzində həyata keçirilən sosial-iqtisadi tədbirlər nəticəsində sığorta-pensiya sisteminin fəaliyyətində xeyli irəliləyişlər müşahidə olunmuşdur.

Aşağıdakı cədvəl illər üzrə vətəndaşlara təyin olunmuş pensiyaların orta aylıq məbləğini əks etdirir:

Cədvəl 1

Təyin olunmuş aylıq pensiyaların orta məbləği (manat)

Göstəricilər	İllər					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Təyin olunmuş aylıq pensiyaların orta məbləği, o cümlədən	168,5	172,1	175,0	187,3	195,2	205,1
yaşa görə	185,9	191,1	196,0	209,8	219,4	231,3
əlilliyə görə	143,6	144,8	145,4	155,0	159,2	166,5
ailə başçısının itirilməsinə görə	141,5	145,0	147,7	161,3	170,8	180,8

Mənbə: Naxçıvan MR Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında hazırlanmışdır.

Pensiyaların orta aylıq məbləği ümumi pensiya məbləğini qeydiyyatda olan pensiyaçıların sayına bölünməklə tapılır. Məlumatlardan görünür ki, illər üzrə pensiyaların orta aylıq məbləğində artım müşahidə olunur. Təyin olunmuş aylıq pensiyaların orta məbləğinin cəmində 2013-cü illə müqayisədə 2018-ci ildə 37 manat və ya 22% artım qeydə alınmışdır. Qruplara görə təyin olunmuş pensiyalarda ən yüksək pay yaşa görə əmək pensiyası alanlara düşür. 2018-ci ildə bu kateqoriyadan olanlara verilmiş aylıq ən yüksək məbləğ 231 manat olmuşdur ki, bu da 2013-cü illə müqayisədə 24% artmışdır. Bu isə əhalinin sosial müdafiəsi istiqamətində görülən işlərin səmərəliliyindən və bu sahədə islahatların müvəffəqiyyətli icrasından xəbər verir.

Ölkəmizdə pensiya islahatları sahəsində əsas tədqiqat institutları tərəfindən bir sıra mühüm araşdırmalar aparılmışdır. Bu araşdırmalarda göstərilir ki, pensiya sistemi sahəsində gələcəkdə proseslərin həm müsbət, həm də mənfi ssenari üzrə inkişafı mümkündür. Mənfi ssenari ondan ibarətdir ki, Dövlət Sosial Müdafiə Fondu indi olduğu kimi bu sahədə inhisarçı mövqeyini qoruyub saxlayacaq və onun dövlət büdcəsindən asılılığı artacaqdır. Özəl pensiya fondlarının yaradılması məsələsi xeyli ləngiyəcək. Müsbət ssenari belə ola bilər ki, ölkədə fəaliyyət göstərən qeyri-bank maliyyə təşkilatlarının bazasında özəl pensiya fondlarının yaradılması istiqamətində addımlar atılır. Pensiya bazarı rəqabətli olur. Banklar qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi üçün əlavə depozit vəsaitlərindən kreditlər vermək imkanını əldə edir (1).

Onu da qeyd edək ki, artıq muxtar respublikada avtomatlaşdırılmış sistemlər əsasında pensiya fəaliyyətinin icrasına başlanılıbdır. Bu isə ona imkan verir ki, yaşa görə pensiya almaq hüququna malik olan istənilən şəxs yalnız şəxsiyyət vəsiqəsi ilə Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun müvafiq şöbəsinə zəng edərək qısa vaxt ərzində əmək pensiyası təyinatını reallaşdırmaq imkanı əldə edir. Bu da onları əlavə xərclərdən və lazımsız sənədləşmə işlərindən xilas edir.

Qeyd edək ki, "Naxçıvan Muxtar Respublikasında dövlət orqanlarının elektron xidmətlər göstərməsinin təşkili haqqında" Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2011-ci il iyulun 15-də imzaladığı Fərmanın icrası ilə əlaqədar Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun internet saytının (www.dsmf.nakhchivan.az) yaradılması məcburi dövlət sosial sığorta haqqı ödəyicilərinin məcburi dövlət sosial sığorta haqlarını plastik bankomat kartları vasitəsi ilə və ya banklarda nağd qaydada onlayn ödəməsinə, vətəndaşların fonda elektron müraciət etmələrinə və digər elektron xidmətlərin fəaliyyət göstərməsinə geniş imkanlar yaratmışdır (3).

Naxçıvan MR-da əhalinin sosial müdafiəsini, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, işsiz əhalinin imkanlarının yaxşılaşdırılması, sağlamlıq-müalicə işlərinin aparılması və başqa sosial xidmətlərin təşkil edilməsi istiqamətində görülən əsas işləri Naxçıvan MR Dövlət Sosial Müdafiə Fondu (DSMF) həyata keçirir. Fond Naxçıvanda 2003-cü ildə yaradılmışdır. Muxtar respublikanın bütün regionlarında DSMF-nin şöbələri fəaliyyət göstərir. Pensiya təminat sisteminin idarə edilməsini və pensiyaçıların sosial müdafiəsini yaxşılaşdırmaq, pensiyaların vaxtılı-vaxtında ödənilməsinə təmin etmək, yaşlı və sağlamlıq qabiliyyəti məhdud insanlara hərtərəfli xidmət, eyni zamanda sığorta ödənişlərini qanunvericiliyə uyğun şəkildə toplamaq DSMF-nun əsas fəaliyyət istiqamətidir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsi istiqamətində işlərin görülməsi, istehsal və xidmət müəssisələrinin təşəkkül tapması, bölgələrdə torpaqdan istifadəyə görə mülkiyyətçilərinin sayında artım onlar tərəfindən ödənilən məcburi sığorta ödənişləri istiqamətində işləri daha da sürətləndirmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, məcburi dövlət sığorta haqqlarının vaxtında yığılması Sosial Müdafiə Fondunun xərclərinin (pensiyalar, müavinətlər, digər xərclər) vaxtında ödənilməsinin əsas təminatıdır.

Ölkəmizdə son illər ərzində pensiya sistemi sahəsində ciddi islahatlar həyata keçirilməkdədir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2019-cu il 19 fevral tarixdə imzalanmış “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 6-1-ci maddəsinin (əmək pensiyasının minimum məbləği) mətni yeni redaksiyada verilmiş və nəticədə əmək pensiyasının minimum məbləği 2019-cu il 1 mart tarixindən artırılaraq 160 manat məbləğində müəyyən olunmuşdur. Bu qanuna edilmiş dəyişikliklə əmək pensiyasının minimum məbləğindən aşağı məbləğdə əmək pensiyası alan bütün növ əmək pensiyaçılarının pensiyalarının məbləği 160 manata çatdırılacaqdır. Məlumat üçün bildirilir ki, ölkə başçısının təşəbbüsü ilə əmək pensiyasının minimum məbləğinin əhəmiyyətli şəkildə artırılması nəticəsində muxtar respublika üzrə 4357 nəfər yaşa, 6560 nəfər əlilliyə, 413 nəfər ailə başçısını itirməyə görə, ümumilikdə, 11330 nəfər aşağı məbləğdə əmək pensiyası alan pensiyaçıların pensiyalarının məbləği 160 manata çatdırılacaqdır. Pensiyanın minimum məbləğinin artımı 1 mart 2019-cu il tarixindən hesablanacaq və Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun yerli orqanları tərəfindən qanunvericiliyə uyğun plastik bankomat kartları və poçt şöbələri vasitəsilə pensiyaçılara pensiyalar artımla ödəniləcəkdir. Bu artımların ödənilməsinin həyata keçirilməsinə Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsindən cari ilin 10 ayı üzrə hər ay orta hesabla 267 min manat əlavə vəsait yönəldiləcəkdir (4). Bütün bunlar onu göstərir ki, son illərin uğurlu sosial-iqtisadi islahatları, qeyri-neft sektorunun aktiv inkişaf etdirilməsi ölkəmizdə və muxtar respublikada sığorta-pensiya sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində mühüm nəticələrlə müşahidə olunmaqdadır.

Hesab edirik ki, pensiya sahəsində aparılan islahatlar, Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun yerinə yetirdiyi yuxarıdakı funksiyalar və xidmətlər dövlət maliyyə sisteminin əsas görünüşünü və əhəmiyyətini ortaya qoyur. Belə ki, göründüyü kimi bu həyata keçirilən işlərin hamısında əsas məqsəd sosial fəaliyyətinin tam gücü ilə bərqərar olmasıdır. Heç bir kommertiya marağı ortada yoxdur. Xüsusilə də sosial cəhətdən zəif və asılı insan qruplarının maraqlarına yönəlmiş bu fəaliyyət büdcədənəkar fondların nə qədər böyük əhəmiyyətə malik olduğunu göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında mövcud pensiya sistemi və islahatlar. İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzi, 2010, 23 s.

2. Əşrəfova R.S. Azərbaycanda pensiya təminatı sisteminin formalaşması və təkmilləşdirilməsi. Bakı: Elm, 2007, 260 s.
3. Naxçıvanda pensiyalar avtomatlaşdırıldı. <https://banker.az/naxcivanda-pensiyalar-avtomatlasdirildi/>
4. Əmək pensiyaçılarının pensiyaları artırılaraq 160 manata çatdırılacaq. “Şərq qapısı” qəz., 02 mart 2019-cu il.
5. <http://www.statistika.nmr.az/>

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: eltunibrahimov@yahoo.com

Eltun İbrahimov

IMPACT OF CHANGES IN SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC ON PROVISION OF PENSIONS

Pension provision is one of the most important directions of the government social protection policy and is being considered as the main factor in strengthening social protection of the population. After gaining its independence, using international experience, our country has managed to create a modern pension system. In recent years, significant progress has been made in the insurance and pension system as a result of economic reforms and the implementation of the proper social policies in the Nakhchivan Autonomous Republic under blockade, one of the main economic regions of our country. Studies show that in the autonomous republic, the average monthly pension rate increased by 20-25% over age, disability, loss of the head of the family and other factors compared to a few years ago. In addition to these, pension payments in the autonomous republic are based on automated systems. This is not only to make citizens' activities be easier, but also a key indicator of improving government agencies' electronic services. The article briefly describes the implementation of pension activities in Nakhchivan Autonomous Republic.

Keywords: *socio-economic development, pension, automated systems, fund, insurance.*

Элгун Ибрагимов

ВЛИЯНИЕ ИЗМЕНЕНИЙ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ НА ПЕНСИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Пенсионное обеспечение является одним из важнейших направлений государственной политики социальной защиты и рассматривается в качестве основного фактора усиления социальной защиты населения. Обретя независимость, используя международный опыт, нашей стране удалось создать современную пенсионную систему. В последние годы был достигнут значительный прогресс в области страхования и пенсионной системы в результате экономических реформ и реализации соответствующей социальной политики в Нахчыванской Автономной Республике, одном из основных экономических регионов нашей страны, находящемся в условиях блокады. Исследования показывают, что в автономной республике среднемесячная пенсия по возрасту, инвалидности, потере главы семьи и в связи с другими факторами увеличилась на 20-25% по сравнению с несколькими годами ранее. Кроме того, пенсионные выплаты в автономной республике основаны на автоматизированных системах. Это не только облегчает деятельность граждан, но и является ключевым показателем совершенствования электронных услуг государственных органов. В статье кратко описывается осуществление пенсионной деятельности в Нахчыванской Автономной Республике.

Ключевые слова: *социально-экономическое развитие, пенсия, автоматизированные системы, фонд, страхование.*

(İqtisad elmləri doktoru, professor Zahid Məmmədov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: **İlkin variant 11.10.2019**
Son variant 24.01.2020